

УДК 72.012.721-056.26

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ДИЗАЙН ТА АРХІТЕКТУРНА ДОСТУПНІСТЬ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДО ПОТРЕБ НЕПОВНОСПРАВНИХ

Юрій МЕТКО

Львівський державний університет фізичної культури

Анотація. У статті на основі аналізу науково-методичної літератури визначено спорідненість та відмінності між термінами «доступність» і «універсальний дизайн», зазначено пріоритети, на основі яких відбувається адаптація навколишнього середовища до потреб неповносправних, та висвітлено необхідність формування архітектурної доступності на основі універсального дизайну.

Ключові слова: універсальний дизайн, адаптація, архітектурна доступність, неповносправний.

Постановка проблеми. Після отримання Україною самостійності відбулися суттєві зміни щодо ставлення суспільства до інвалідів. З часів СРСР державна ідеологія, яка базувалась на постулаті, що «в державі інвалідів нема», а отже, і проблем інвалідів нема, змінилася до сучасного державного підходу, що визначає необхідність створення умов рівності осіб з інвалідністю з іншими верствами населення, доведення стану життєвого середовища і його інфраструктури до сучасного європейського рівня.

Враховуючи наявність в державі біля 2,7 млн осіб з інвалідністю та великої кількості інших маломобільних громадян, необхідно відзначити велику соціальну значимість створення умов щодо забезпечення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями, що є одним з основних елементів визнання рівності прав на повноцінне життя в суспільстві та створення умов для реабілітації та соціальної інтеграції.

Реалізація державної політики відносно осіб з інвалідністю, яка передбачає забезпечення їх права на максимальну участь в економічному і соціальному житті суспільства та можливість жити гідно, створює потребу в розширенні можливості необмеженого пересування і діяльності цієї категорії громадян. Ці умови є обов'язковим компонентом створення умов для інтеграції неповносправних до активного суспільного життя за рахунок створення безбар'єрного середовища за принципами універсального дизайну [2, 12].

Наявність великої кількості неповносправних в Україні передбачає проведення заходів, які спрямовані на поліпшення і полегшення їхнього лікування, проживання та обслуговування, а також залучення до повноцінної суспільно-корисної праці. Інваліди потребують спеціальної опіки, а для ведення нормальної життєдіяльності їм необхідне спеціальне архітектурно-просторове середовище. Особливо це актуально для інвалідів з ураженням опорно-рухової функції, оскільки при проектуванні будь-якого середовища для них, поруч зі специфікою способу життя, необхідно враховувати розміри крісел-візків та інших пристроїв, які використовуються інвалідами для пересування [7].

У сфері соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні однією з найбільш суттєвих невирішених проблем залишається створення доступного середовища для вільного пересування і безперешкодної комунікації неповносправних [12].

Мета дослідження полягає у визначенні спорідненості та відмінності між термінами «доступність» і «універсальний дизайн» в контексті формування безбар'єрного середовища для неповносправних та встановленні пріоритетів у плануванні навколишнього середовища з урахуванням універсального дизайну.

Основним **методом дослідження** є аналіз та узагальнення матеріалів вітчизняної та зарубіжної науково-методичної літератури.

Виклад основного матеріалу. Аналіз літературних джерел свідчить, що існує певна спорідненість між поняттями «доступність» та «універсальний дизайн». Однак ототожнювати їх немає підстав, а для цього важливо усвідомлювати сутність взаємозв'язку між доступністю певного об'єкта та універсальним дизайном.

Доступність протягом тривало часу сприймалася як сукупність мінімальних технічних вимог до створення більш-менш сприятливих умов життєдіяльності обмеженої групи населення – людей з інвалідністю. Окрім того, при обговоренні питань доступності здебільшого розглядали лише доступність архітектурного середовища для людей, які користуються інвалідними візками. Тому останні 20 років використовувалися різноманітні підходи і терміни для визначення архітектурної пристосованості/доступності об'єктів громадського користування для осіб з інвалідністю при проектуванні та спорудженні будівель і приміщень, а саме: «сприятливе (іноді траплялося безпечне) проектування», «проектування для особливих потреб», «концепція проектування без бар'єрів» [9].

У сучасному трактуванні «доступність» за змістом є дуже широким поняттям. Воно охоплює такі сфери, як: освіта, транспорт, працевлаштування, способи подання інформації, будівлі та громадські місця тощо. Багато з цих сфер перебувають у взаємній залежності. Наприклад, доступ до шкільного приміщення є однією з умов доступності освіти, що в кінцевому результаті впливає на залучення особистості в суспільне життя. Доступний транспорт дає можливість розширити межі мобільності та створити найбільш сприятливі умови для працевлаштування, навчання та відпочинку.

Згідно з останніми дослідженнями доступність означає щось більше, ніж безпосередній доступ до будівлі або приміщення за допомогою допоміжних чи спеціальних засобів. А універсальне (інклюзивне) проектування — це сучасний підхід до проектування всього середовища, який відрізняється від «проектування для інвалідів». Це процес створення просторів, максимально зручних, а значить і безпечних для всіх людей, незалежно від їхнього віку та фізичних чи когнітивних можливостей, без необхідності використання допоміжних (адаптивних) засобів або вузько спрямованих спеціалізованих рішень [1, 7, 11].

Такий підхід до проектування є найбільш оптимальним для людей похилого віку та людей з інвалідністю, оскільки він водночас задовольняє потреби інших користувачів, створюючи ситуацію, якою задоволені всі. Наприклад, стандартні, але ширші двері виявляються зручними як для людини в інвалідній колясці, так і для особи, що несе в руках валізи; відсутність сходинок або порогів біля входу зробить будівлю пристосованою як для людини з порушеннями опорно-рухового апарату, так і для людей з дитячою коляскою або транспортним візком [5, 9].

Універсальний дизайн є стратегією, яка спрямована на те, щоб проектування і компоненти будь-якого середовища, виробів, комунікацій, інформаційних технологій чи послуг були однаково доступні та зрозумілі всім і відповідали вимогам спільного використання, максимальною мірою у якомога незалежний та природний спосіб, бажано без необхідності в адаптації чи застосуванні спеціалізованих рішень [1].

Ця стратегія забезпечує перехід до дизайну, який орієнтований на користувача і ґрунтується на підході, спрямованому на задоволення потреб всіх людей з урахуванням можливих змін їх здібностей протягом життя. Отже, сучасна концепція універсального дизайну виходить за межі доступу до будівель для осіб з інвалідністю [14].

На основі аналізу вітчизняної та зарубіжної практики проектування, будівництва й експлуатації житлових та громадських будинків і споруд, а також з урахуванням досвіду експериментального проектування та реконструкції об'єктів з організацією доступності для неповносправних за ступенем значущості критерії організації безбар'єрного архітектурного середовища повинні мати такий порядок пріоритетів: доступність, безпека, інформативність, зручність [1, 4, 10].

Найважливіша умова організації відповідного навколишнього середовища для інвалідів – надати їм можливість безперешкодного і безпечного руху [3, 10, 11].

Доступність і безбар'єрне проектування архітектурного довкілля в Україні все ще розраховане на ідеально здорову за середніми стандартами людину. Але не всі люди вкладаються у середні стандарти: є високі, дуже повні, діти, старі і немічні, згадаймо також про карликів. Саме ці люди переживають багато незручностей в повсякденному житті. Особливо від

цього страждають особи з неповносправністю (інвалідністю). Те, як влаштоване наше середовище, впливає на будь-яку сферу нашого життя: пересування, навчання, працю, відпочинок, дозвілля [4].

Для того щоб неповносправні мали рівні права і могли повноцінно брати участь у суспільстві, дуже важливо мати доступне фізичне середовище для тих, хто має знижену справність та користується допоміжними засобами [3]. Неповносправні по цілому світі стикаються з багатьма перешкодами, які обмежують їх повсякденну участь в житті суспільства. Проте фізичних бар'єрів можна уникнути, витрачаючи незначні кошти ще на етапі планування. Багато змін можна внести в існуюче середовище з мінімальними витратами.

Універсальний дизайн розрахований на переважну більшість людей, а також на широкий спектр неповносправностей таких як вади зору, слуху, сприймання, руху, а також психоемоційні та інтелектуальні особливості. Універсальний дизайн звертається до проблем доступності і пропонує перетворити всі елементи середовища в доступні. Це може бути досягнуто через детальне планування на всіх етапах проектування. Універсальний дизайн потребує детального розгляду можливостей людини протягом життя. Створення універсального середовища для всіх – це створення безпечного і зручного, комфортного середовища для всіх осіб [1, 9, 14].

Планомірне вирішення проблеми інтеграції маломобільного населення у суспільство має проходити у декілька етапів. Це адаптація помешкань, об'єктів соціальної культури (кінотеатри, магазини, поліклініки), об'єктів освіти, зовнішнього середовища, тобто вулиць, пішохідних переходів тощо. Це однаковою мірою стосується як будівництва нових об'єктів, так і адаптації вже існуючих [3, 13].

Нормалізація зазначених пріоритетів запроваджується на основі державних будівельних норм, які набули чинності з 1 травня 2007 року і введені на заміну ще радянським будівельним нормам.

Державні будівельні норми є базовим документом системи нормативних документів, які складаються з 7 розділів, в яких послідовно розглядаються сфери застосування, нормативні посилення, терміни та визначення понять, загальні положення, вимоги до земельних ділянок, загальні вимоги до будинків і споруд [2, 8, 14].

Ці норми поширюються на проектування нових і реконструкцію існуючих будинків і споруд незалежно від їх відомчого підпорядкування і форм власності. Вимоги цих норм є обов'язковими для юридичних та фізичних осіб-суб'єктів інвестиційної діяльності на території України, незалежно від їх відомчого підпорядкування і форм власності [6, 8].

На сьогодні найбільш слабкою і відсталою ланкою залишається діяльність, безпосередньо пов'язана з роботою архітекторів, проектувальників, сферою управління, розвитком міст та інших населених пунктів, міською інфраструктурою, благоустроєм і обладнанням міського простору, плануванням і обладнанням будинків і споруд, інформаційних і орієнтувальних просторів [4, 5, 14].

На стадії будівництва з проекту зникають розширені дверні отвори, пандуси, просторі санвузли без високих порогів, оскільки вважається, що ці "надмірності" значно підвищують вартість будівництва об'єкта.

Дотримання існуючих та розробка нових державних будівельних нормативів та їх впровадження в проектно-будівельну практику із відповідним контролем сприятиме забезпеченню доступності маломобільних груп населення до всіх сфер суспільного життя та підвищенню рівня комфорту середовища життєдіяльності для всіх верств населення [4, 6, 13].

Висновки:

1. На сучасному етапі термін «доступність» має значення ширше, ніж визначення безпосереднього доступу до будівлі або приміщення за допомогою допоміжних чи спеціальних засобів, а характеризує можливість безперешкодної і повноцінної участі неповносправної особи у всіх сферах життя суспільства. «Універсальний дизайн» є стратегією, яка спрямована на те, щоб проектування і компоненти будь-якого середовища, виробів, комунікацій, інфор-

маційних технологій чи послуг були однаково доступні та зрозумілі всім і відповідали вимогам спільного використання.

2. Сучасна стратегія планування архітектурного середовища забезпечує перехід до дизайну, який орієнтований на користувача і ґрунтується на підході, спрямованому на задоволення потреб всіх людей з урахуванням можливих змін їх здібностей протягом життя. При цьому повинен бути витриманий такий порядок пріоритетів: доступність, безпека, інформативність, зручність.

Перспективи подальших досліджень. Ця тема може бути розвинута в напрямі вивчення формування архітектурної доступності навколишнього середовища до потреб неповносправних, що є необхідною умовою успішної соціалізації осіб з обмеженими можливостями. Доречним буде надання конкретних пропозиції і рекомендацій для адаптації навколишнього середовища до потреб неповносправних різних нозологічних груп.

Список літератури

1. Аналіз забезпечення рівного доступу осіб з обмеженими фізичними можливостями до правосуддя : аналіт. звіт / А. Бурій, В. Разік, А. Микитишин, М. Васюта, Я. Грибальський. – Л., 2013. – 89 с.
2. Архітектурна доступність шкіл : навч.-метод. посіб. / Азін В. О., Грибальський Я. В., Байда Л. Ю., Красюкова-Еннс О. В. – К., 2012. – 88с. – ISBN 978-966-97179-2-4.
3. *Бармашина Л. М.* Формування середовища життєдіяльності для мало мобільних груп населення / Л. М. Бармашина. – К. : Союз-Реклама, 2000. – 89 с.
4. Безперешкодний доступ осіб з інвалідністю до об'єктів соціальної, транспортної інфраструктури та зв'язку : національна доповідь Національної Асамблеї інвалідів України. – К., 2013. – 150 с.
5. *Грибальський Я.* Доступність до об'єктів житлового та громадського призначення для людей з особливими потребами : [метод. посіб.] / Ярослав Грибальський, Ярослав Мудрий, Андрій Мостовий. – Л., 2010. – 123 с.
6. *Данчак І. О.* Оптимальні об'ємно-планувальні вирішення будинків-інтернатів для людей з обмеженими фізичними можливостями / І. О. Данчак // Архітектура : зб. наук. пр. / за ред. Ольги Дорошенко. – Л., 2004. – № 505. – С. 268–273.
7. *Данчак І. О.* Пристосування житлового середовища для потреб людей з обмеженими фізичними можливостями : [навч. посіб] / І. О. Данчак, С. М. Лінда. – Л. : Видавництво Національного університету „Львівська політехніка”, 2002. – 128 с. – ISBN 966-553-249-9.
8. Доступність будинків і споруд для маломобільних груп населення : державні будівельні норми / Б. М. Губов, В. В. Куцевич, В. Ф. Гершковича, І. М. Кропівіна, Б. Г. Польчука, В. Я.Акіменко, Н. М. Янко, О. О. Сізіков, В. Г. Сокол, І. О. Харченко, О. О. Свєєнко, І. Я. Кріса, О. П. Мартинов, С. В. Мусійчук, Я. В. Грибальський, В. М. Сушкевич. – К. : Укрархбудінформ, 2007. – 23 с.
9. Доступність та універсальний дизайн : [навч.-метод. посіб.] / Азін В. О., Байда Л. Ю., Грибальський Я. В., Красюкова-Еннс О. В. – К., 2013. – 128 с. – ISBN 978-966-97230-3-1.
10. Інвалідність та суспільство : [навч.-метод. посіб.] / Байда Л. Ю., Красюкова-Еннс О. В., Буров С. Ю., Азін В. О., Грибальський Я. В., Найда Ю. М. – К., 2012. – 216 с.
11. Леонтьева Е. Г. Доступная среда глазами инвалида : [науч.-поп. из.] / Е. Г. Леонтьева. – Екатеринбург : Открытое общество, 2001. – 64 с.
12. Про становище осіб з інвалідністю в Україні : національна доповідь Міністерства соціальної політики України. – К., 2013. – 198 с.
13. Складенко Ю. В. Створення середовища життєдіяльності для інвалідів – це перехід до більш високого рівня комфорту для всіх людей / Ю. В. Складенко // Архітектура : зб. наук. пр. / за ред. Ольги Дорошенко. – Л., 2004. – № 505. – С. 306–309.

14. Універсальний дизайн [Електронний ресурс] // Безбар'єрна Україна. – Режим доступу : <http://netbaryerov.org.ua/2013-04-12-09-27-32>. (дата перегляду : 12. 10. 2014.).

УНИВЕРСАЛЬНЫЙ ДИЗАЙН И АРХИТЕКТУРНАЯ ДОСТУПНОСТЬ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ К НУЖДАМ ИНВАЛИДОВ

Юрий МЕТКО

Львовский государственный университет физической культуры

Аннотация. В статье на основании анализа научно-методической литературы определена родственность и отличия между терминами «доступность» и «универсальный дизайн», указаны приоритеты, на основании которых осуществляется адаптация окружающей среды к нуждам инвалидов, и освещена необходимость формирования архитектурной доступности на основании универсального дизайна.

Ключевые слова: универсальный дизайн, адаптация, архитектурная доступность, инвалид.

UNIVERSAL DESIGN AND ARCHITECTURAL AVAILABILITY OF SURROUNDING ENVIRONMENT TO NEEDS OF HANDICAPPED

Yuriy METKO

Lviv State University of Physical Culture

Abstract. Similarity and differences between the “availability” and “universal design” terms have been determined in the article on basis of scientific and methodical literature analysis, priorities according to which adaptation of surrounding environment to needs of handicapped is being completed have been mentioned, and the necessity of architectural availability forming on basis of universal design has been depicted.

Keywords: universal design, adaptation, architectural availability, handicapped.